



Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Moșincă
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

Nicolae Titulescu și Tezaurul României transferat la Moscova

Prof. univ. Dr. Ioan SCURTU¹



La 10 iulie 1917, în urma unei remanieri guvernamentale, Nicolae Titulescu a intrat în guvernul liberal condus de Ion I. C. Brătianu, devenind titularul Ministerului de Finanțe.

În acel moment, România se găsea într-o situație dificilă: două treimi din teritoriul său era ocupat de armatele Puterilor Centrale, o bună parte a populației se retrăsese în Moldova unde trăia în condiții precare, orașul Iași ajunsese capitala vremelnică a țării, feldmareșalul Mackensen se pregătea pentru o luptă decisivă, vizând înfrângerea armatei române și continuarea ofensivei germane împotriva Rusiei, în Basarabia și Ucraina.

În acest context, guvernul, regele și

conducerea Băncii Naționale a României au ajuns la concluzia că se impune salvarea celor mai importante valori naționale pentru a nu cădea în mâinile inamicului. S-a avut în vedere transferarea lor în Rusia, aliatul României în război. Primul transport fusese efectuat în decembrie 1916.

Din păcate, guvernul de la Iași nu a realizat că, din februarie 1917 – când a izbucnit revoluția la Petersburg – situația din Rusia se deteriorase foarte mult ca urmare a luptelor dintre diferitele grupări politice pentru preluarea puterii și că această instabilitate politică putea pune sub semnul întrebării siguranța Tezaurului transferat la Moscova.

*

Ministrului de finanțe i-a revenit misiunea de a elabora referatul justificativ. Pe baza acestuia a fost adoptat Jurnalul Consiliului de Miniștri din 18 iulie 1917^[1] prin care Banca Națională a României era autorizată să ia „la epoca ce va socoti necesară, toate măsurile trebuincioase pentru transportarea în țară străină a întregului său avut: efecte, depozite, valori ale sale sau aflate în păstrarea sa, precum și

¹ Președintele AOSR, material apărut pe blog în 16 IANUARIE 2021



pentru strămutarea sediului său, făcând aceste operațiuni împreună sau succesiv, după cum va crede de cuviință”.

Documentul era semnat de Ion I. C. Brătianu, I. G. Duca, Vintilă Brătianu, Nicolae Titulescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, D. I. Greceanu, N. Constantinescu, M. G. Cantacuzino.

La 22 iulie, Titulescu a transmis o adresă guvernatorului BNR prin care-i înainta în copie Jurnalul Consiliului de Miniștri, rugându-l: „să luați măsurile necesare pentru ca, față de împrejurările eventuale, interesele Băncii să fie apărate” [2].

Deși în Jurnalul Consiliului de Miniștri nu era menționată țara în care urma să fie transferat Tezaurul, în realitate avuseseră loc negocieri româno-ruse. Numai așa se poate explica faptul că, în ziua de 25 iulie 1917, Stanislaw Poklewsky Koziell, ministrul Rusiei în România, îl informa pe ministrul Nicolae Titulescu: „printr-o telegramă cu data de azi, am solicitat guvernului rus autorizația de a semna în numele său diferitele protocoale privind remiterea către autoritățile ruse a valorilor de orice fel pe care statul român, Banca Națională și toate celelalte instituții publice ale României sunt nevoite să le evacueze în Rusia, precum și garanția guvernului rus în ce privește integritatea acestor depozite în timpul transportului și după sosirea lor la destinație” [3].

Peste două zile, la 27 iulie 1917, a fost încheiat *Protocolul* [4] privind transportarea la Moscova a valorilor BNR, indicându-se conținutul și valoarea acestora, la care se adăugau „arhive, cărți, acte etc”. Semnatari: Poklewski Koziell – ministru al Rusiei, N. Titulescu – ministru de finanțe al României, C. Nacu și N.C. Constantinescu – delegații BNR.

În aceeași zi, trenul special destinat acestui transport, aflat în gara Iași, a plecat spre Moscova, încărcat cu bunuri naționale considerabile: de la BNR „188 de casete, a căror valoare declarată era de 1 594 336 721, 09 lei. Aurul efectiv valora 574 523, 57 lei, valoarea arhivei era calculată la 500 000 lei, iar restul de 1 593 762 197,52 lei aur reprezentau titluri, efecte, depozite și alte valori” [5]. Trenul a ajuns la destinație în dimineața zilei de 4 august 1917. Tezaurul BNR a fost depus la Kremlin în Sala Armelor, unde se află și casetele din primul transport. Valorile Casei de Depuneri au fost descărcate în localul Casei de Împrumuturi și Depozit al Rusiei.

La 25 octombrie/7 noiembrie 1917 puterea politică în Rusia a fost preluată de Partidul Comunist (bolșevic) condus de V. I. Lenin, care a anunțat ieșirea țării din război. Ca urmare a negociat și încheierea armistițiului și apoi pacea cu Puterile Centrale.

În Rusia s-a declanșat un sângeros război civil. În Moscova s-a instaurat haosul: pe străzi se defășurau confruntări militare; instituțiile publice nu mai funcționau; se înregistrau zilnic zeci de jafuri și omoruri; populația trăia într-o gravă stare de nesiguranță. Bolșevicii au ocupat cetatea Kremlinului și au sistat accesul oricărei persoane străine în incintă. [6]

Informat, guvernul de la Iași a decis să caute o soluție pentru transferarea tezaurului într-o țară Aliată pentru a se afla în siguranță. Această misiune a revenit ministrului de finanțe. La 28 noiembrie 1917, Nicolae Titulescu îi transmitea lui Constantin Diamandy, ministrul României la Petrograd: „S-a tratat de multă vreme transferarea valorilor de la Moscova, dar [Victor] Antonescu [ministrul României la Paris] ne informează că Aliații refuză să garanteze securitatea transportului” [7]. În aceeași zi, Titulescu se adresa, printr-o telegramă, consulului onorific al României la Moscova, P. Guérin, prin care-i solicita să se pună în contact cu ambasadorul american pentru a obține acordul de strămutare a Tezaurului României în SUA, „cu obligația din partea lor de a-l restitui după pacea generală”.

Pe fondul haosului care se instalase în Rusia, mișcarea de eliberare națională a popoarelor anexate de țarism a luat amploare, tinzând spre desprinderea de fostul imperiu. În acest flux istoric s-au afirmat și românii din Basarabia. Sfatul Țării, întrunit la Chișinău, a proclamat, în ziua de 2 decembrie 1917, Republica Democratică Moldovenească. Puterea a fost preluată de Consiliul Directorilor Generali. Acesta – nedisponând de o forță militară capabilă să mențină ordinea amenințată de soldații ruși care se retrăgeau din România și de grupările bolșevice înarmate dirijate de Cristian Racovski instalat la Odesa – a cerut, la 8 decembrie 1917, ajutorul guvernului României. Acest ajutor a fost cerut din nou în ziua de 5 decembrie, când o delegație a Consiliului Directorilor s-a deplasat la Iași, unde a prezentat situația dramatică a locuitorilor Basarabiei. După noi insistențe, guvernul condus de Ion I. C. Brătianu a decis să



dea curs acestor solicitări și la 10 ianuarie 1918, unități ale armatei române conduse de generalul Ernest Broșteanu au trecut Prutul, iar la 13 ianuarie au intrat în Chișinău.

În acest timp au continuat acțiunile lui Nicolae Titulescu vizând mutarea Tezaurului României într-o țară Aliată. Deoarece demersurile lui Guérin nu au dat rezultate, Titulescu – alertat de agravarea situației din Moscova – s-a adresat lui Victor Antonescu la 11 ianuarie 1918: „Conform înțelegerii cu guvernatorul Băncii Naționale a României, puteți trata cu guvernele Aliate, în special cu cel al Americii, cedarea aurului și a obiectelor de valoare ce se găsesc la Moscova, cu obligația din partea lor de a le restitui după pacea generală. Trimiterea va fi considerată făcută din acest moment” [8].

În decembrie 1917, relațiile dintre România și Rusia sovietică au cunoscut o bruscă deteriorare. Un comando rusesc a venit la Iași cu misiunea de instaura în România o republică de tip bolșevic. Guvernul Brătianu a reușit să dejoace această tentativă; trupele rusești bolșevizate din Moldova, care recurgeau la acte de jaf și teroare împotriva populației, au fost dezarmate și împinse peste graniță. Rusia a ripostat și la 31 decembrie 1917, i-a arestat pe ministrul României la Petrograd și pe alți membri ai Legației. Aceștia au fost eliberați în ziua de 2 ianuarie 1918 în urma protestului întregului corp diplomatic acreditat la Petrograd.

Aceste evenimente – din Moldova și din Basarabia – au fost tranșate de guvernul sovietic la 13 ianuarie 1918 prin ruperea relațiilor diplomatice cu România.

În luarea acestei decizii, problema Tezaurului României a avut un rol major. Informații despre demersurile guvernului de la Iași de a transfera Tezaurul României în SUA, sovieticii au hotărât să interzică o asemenea perspectivă. Ca urmare, Consiliului Comisarilor Poporului a decis ca în comunicatul privind ruperea relațiilor diplomatice cu România să fie inclus următorul text: „Tezaurul României, aflat în păstrare la Moscova, se declară intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român” [9].

Ca urmare a sechestrării Tezaurului de către guvernul sovietic, România nu mai putea acționa pentru transferarea lui într-o altă țară. De altfel, chiar decizia din 11 ianuarie 1918 nu avea o bază reală, întrucât nu se ajunsese la un acord cu guvernul SUA.

Istoria a dovedit că transferarea Tezaurului României în Rusia a fost o mare greșală, a avut consecințe nefaste pentru poporul român, „chiar dacă în acel moment era justificată și pornită din grija de a asigura adăpostirea Tezaurului național în eventualitatea unui curs nefavorabil al răboiului” [10]. Realitatea este că, în decembrie 1916, „generalul iarnă” a oprit ofensiva Puterilor Centrale, iar în vara anului 1917, ostașii români au apărut „cu pieptul lor” Moldova de ocupația inamicului, înfrângând trupele germane și austro-ungare la Mărăști, Mărășești și Oituz.

La 29 ianuarie 1918, guvernul condus de Ion I.C. Brătianu și-a încetat activitatea, fiind înlocuit cu un cabinet condus de generalul Alexandru Averescu. Ca urmare, Nicolae Titulescu și-a încetat activitatea ministerială.

El avea să se implice în problemele politicii externe, semnând în numele guvernului român (împreună cu doctorul Ioan Cantacuzino), Tratatul de pace de la Trianon din 4 iunie 1920, prin care s-a confirmat pe plan internațional actul Unirii Transilvaniei cu România.

*

Pentru a doua oară, Titulescu s-a implicat în problema Tezaurului României depus la Moscova în calitate de ministru de externe în guvernul condus de Gheorghe Tătărescu.

După intense negocieri Titulescu – Litvinov, la 9 iunie 1934, au fost stabilite relații diplomatice între România și Uniunea Sovietică, pe baza unui schimb de scrisori între cei doi miniștri de externe.

„Comentând semnificația acestui eveniment, N. Iorga scria: „acum, când am schimbat scrisorile de o așa de burgheză amabilitate, anumite puncte de diferență vor trebui să fie examinate, și anume în același spirit care însuflețește această corespondență. Știm că Sovietele au unele reclamații, care privesc epoca țaristă. Știm iarăși că aurul tezaurului nostru a fost văzut pe mai multe piețe ale Europei. Rămâne ca o cugetare liniștită să examineze puncte așa de importante. Și mai e ceva: anume, depozitul nostru științific și artistic, care e la Moscova, depozitul care cuprinde atâtea obiecte prețioase datorite vechilor



meșteri și multe, foarte multe documente care cuprind atâtea lămuriri din trecutul nostru. De prea multă vreme ducem lipsă și reclamațiile mele la adunări științifice au rămas fără răspuns”^[11].

Titulescu a fost preocupat ca Uniunea Sovietică să recunoască integritatea teritorială a României, cu hotarele existente, cuprinzând Basarabia, dar – cu certitudine – în atenția sa s-a aflat și problema Tezaurului României transportat la Moscova în 1916 și 1917.

Cea dintâi restituire a vizat arhivele. Ca urmare, la 26 decembrie 1934, N. N. Krestinski, adjunct al comisarului poporului pentru afacerile străine al URSS, îi scria lui M. S. Ostrovski, reprezentant plenipotențiar al URSS la București, despre unele aspecte ale relațiilor cu România, între care: „Încă nu am luat o hotărâre formală definitivă referitoare la restituirea arhivelor, dar starea de spirit de la noi din Comisariatul Poporului este să nu se târăgăneze prea mult și arhivele să fie înapoiate”^[12]. La 16 februarie 1935, Savel Rădulescu, subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine al României, transmitea Legației în URSS: „În ce privește arhivele evacuate la Moscova, ministrul Sovietelor mi-a declarat oficial că guvernul său ne restituie lăzile ce se găsesc azi în posesiunea lor. Pentru aceasta ar urma să tritem persoanele ce vor lua lăzile existente și a le transporta în România”^[13].

Viorica Moisuc, în *Introducere* la cartea *Tezaurul României la Moscova*, publicată în 1993, afirmă: „După stabilirea relațiilor diplomatice între București și Moscova, în 1934, s-a ajuns la o înțelegere privind restituirea manuscriselor Academiei Române și a unor valori aparținând unor instituții particulare. Această înțelegere a fost înscrisă în protocolul româno-sovietic semnat la 1 mai 1935. Documentul nu a fost găsit de noi în Arhiva Ministerului de Externe și nici în cea ca Băncii Naționale” (p. 10). Între timp, documentul a fost descoperit – are titlul *Protocol privind restituirea Arhivelor Românești* – fiind semnat la Moscova, în ziua de 31 mai 1935 și semnat, din partea română, de Edmond Ciuntu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Moscova^[14].

Lăzile, conținând părți din Tezaur, au fost predate României odată cu osemintele domnitorului Dimitrie Cantemir și cu plăcile funerare găsite în urma demolării bisericii din strada Nikolskaia^[15].

La 14 iunie 1935, arhivele și rămășițele pământești ale domnitorului Moldovei au sosit cu vaporul la Constanța, venind de la Odesa. Ceremonia de primire a avut un caracter solemn, la care au participat mai mulți membri ai guvernului României, plenipotențialul sovietic, alte personalități politice și culturale, ziariști, precum și un numeros public^[16]. Seara, ministru de externe Nicolae Titulescu a oferit o masă, fiind – după aprecierea lui N. Iorga – „foarte amabil și extraordinar de zgotos”^[17].

Osemintele lui Cantemir au fost transportate la Iași, fiind depuse în biserica Mănăstirii „Treierari” în prezența regelui Carol al II-lea, a primului ministru Gheorghe Tătărescu și a altor înalte oficialități.

Arhivele au fost încărcate la Constanța în 17 vagoane și aduse în Gara Obor din București. Aici a avut loc verificarea celor 1 443 lăzi, după care, la 28 iunie 1935, s-a întocmit un raport în care se menționa că au fost înapoiate documente, manuscrise, hărți, cărți bisericești, tablouri, covoare și alte obiecte. Se făcea precizarea că nu au fost aduse nici o cantitate de aur, bijuterii sau alte obiecte de valoare.

Deoarece o parte a presei și-a exprimat dezamăgirea pentru că nu a fost returnat întregul Tezaur, Nicolae Titulescu „i-a invitat la el pe ziariștii anti sau semi-antiguvernamentali și le-a explicat semnificația politică a transmiterii arhivelor ca simbol al prieteniei”^[18] româno-sovietice.

Din aceste succinte prezentări, rezultă limpede că Nicolae Titulescu și-a legat numele de cel de-al doilea transport al Tezaurului României la Moscova în 1917, precum și de prima restituire din acest Tezaur, acceptată de guvernul sovietic în 1935.

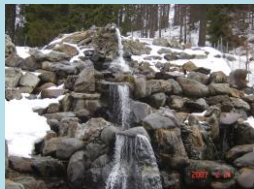
^[1] *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova*. Comentariu istoric și ediție Cristian Păunescu și Marian Ștefan, București, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, 1999, pp. 206 -207

^[2] *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916 – 1917)*. Selectate, adnotate și comentate de Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu, Constantin Botoran. Coordonare și studiu introductiv de Viorica Moisuc, București, Editura Globus, 1993, p. 62

^[3] Ibidem, p. 63

^[4] *Tezaurul Băncii...*, p. 237 -238

^[5] Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, București, 1934, pp. 35 – 36



[6] *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente. Comentariu istoric și ediție de Cristian Păunescu și Marian Ștefan*. Ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Oscar Print, 2019, p. 38

[7] *Tezaurul Băncii...*, ed. 1999, p. 111

[8] *Tezaurul României...*, p. 113

[9] *Relațiile româno-sovietice. Documente. Vol. I 1917-1934*. Responsabilul ediției române: Dumitru Preda, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 16

[10] Ioan Scurtu și Ionuț Cojocaru, *Personalitățile Marii Uniri. Ion I. C. Brătianu*, București, Editura Enciclopedică, 2017, p. 111

[11] N. Iorga, *A doua zi după pact*, în „*Neamul Românesc*” din 17 iunie 1934; George G. Potra, *Nicolae Iorga – Nicolae Titulescu. Interferențe*, București, Editura Fundației Europene Titulescu, 2011, p. 217

[12] *Relațiile româno-sovietice...*, Vol. I, p. 433

[13] *Relațiile româno-sovietice. Documente. Vol. II. 1935 – 1941*. Responsabil volum: Costin Ionescu, București, Editura Fundației Europene Titulescu, 2003, p. 8

[14] *Ibidem*, pp. 14 – 15

[15] *Ibidem*, p. 15

[16] Ioan Scurtu, *Tezaurul României de la Moscova*, București, Editura Enciclopedică, 2014, pp. 344.

[17] George G. Potra, op. cit., p. 222

[18] *Relațiile româno-sovietice...*, Vol. II, p. 22

